

Дослідження/

■ **Ірина Краснова**
Iryna Krasnova

Кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту банківської діяльності Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Ph.D. (Economics), Associate Professor of the Chair of Banking Management of the Vadym Hetman Kyiv Economic University

■ **Владислав Лавренюк**
Vladyslav Lavreniuk

Аспірант, асистент кафедри менеджменту банківської діяльності Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Postgraduate Student, Assistant of the Chair of Banking Management of the Vadym Hetman Kyiv Economic University

Сутність та критерії ідентифікації системно важливих банків

The essence and criteria of identification of systemically important banks

Досліджено теоретичні та практичні підходи трактування сутності та ідентифікації системно важливих банків з урахуванням зарубіжного досвіду. Проаналізовано вітчизняну банківську систему в контексті діяльності великих банків. На основі міжнародних досліджень розроблено та апробовано до банківського сектору України методику ідентифікації системно важливих банків. Надано пропозиції та рекомендації щодо імплементації зарубіжного досвіду ідентифікації та контролю діяльності системно важливих банків у вітчизняну банківську практику.

The authors researched theoretical and practical approaches to defining the essence and criteria of identification of systemically important banks taking into account the foreign experience. They analyzed the domestic banking system in the context of big banks activities, developed methods for identification of systemically important banks on the ground of international researches, and applied the methods to the banking system of Ukraine. The article contains proposals and recommendations on implementation of the foreign experience in identification and control of systemically important banks activities in the domestic banking system.

Ключові слова: системно важливий банк, ідентифікація системно важливих банків, системний ризик, кількісний та якісний підходи, індикатори.

Key words: systemically important banks, identification of systemically important banks, system risk, quantitative and qualitative approaches, indicators.

Фундаментальні трансформаційні перетворення глобальної банківської системи дедалі більше впливають на процес концентрації банківського капіталу. У США питома вага п'яти найбільших фінансових інститутів становить 23% від сукупних активів, у Японії цей показник дорівнює 24%, у Великобританії – 38%, а в Росії – 48%. Одним із наслідків процесу концентрації є виникнення системно важливих банків (СВБ). Впро-

довж останніх років проблематика регулювання діяльності системно важливих банків набула особливої актуальності та активно обговорюється світовим співтовариством.

Конкретних наукових розробок з питань вивчення впливу та регулювання системно важливих банків у світовій науковій літературі недостатньо, і вони мають здебільшого фрагментарний характер. Варто виділити праці таких іноземних науковців та аналіти-

ків, як П.Праєт (P.Praet), Я.Анвар (Y.Anwar), К.Сорамакі (K.Soramaki) та Ч.Джоу (C.Zhou). Серед вітчизняних учених та науковців з інших пострадянських країн, котрі вивчали питання системно важливих банків, виокремимо праці таких авторів, як Г.Пенікас, В.Новікова, Ф.Алескеров.

Нині значна кількість питань, пов'язаних із діяльністю системно важливих банків, розглянута й унормована Міжнародним валютним фондом

(МВФ), Банком міжнародних розрахунків (BIS), Радою з фінансової стабільності при групі країн Великої двадцятки (G20). Ці органи глобального регулювання мають напрацьовану методологічну базу, яка дає змогу центральним банкам національного рівня проводити ефективні заходи з ідентифікації та регулювання діяльності СВБ. Національні центральні банки мають імплементувати розроблені рекомендації на практиці та активізувати процес ідентифікації й регулювання діяльності СВБ на національному рівні. Деякі розвинуті країни мають власні методики, в українських реаліях це питання відкрите і потребує нормативного врегулювання.

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ

Проблема СВБ вперше була порушена 19 вересня 1984 року американським конгресменом Стюартом Б. МакКінні, який увів розмовний термін “занадто великий, щоб збанкрутувати” (too big to fail), що стосувалося порятунку банку “Континентал Іллінойс” (Continental Illinois) [1]. На той час це питання не набуло сучасної гостроти, проте посприяло фундаментальним зрушенням у плані наукового дослідження місця та ролі системно важливих банків.

Справді беззаперечним є факт ефективності великих банків, як і факт гнучкості малих і середніх. Але потенційна системна загроза, яку становлять великі банки, переважає ті вигоди, які, як традиційно вважається, вони дають клієнтам та інвесторам. Ці інститути при продовженні свого зростання, — як правило, динамічнішого, порівняно з економікою і бюджетом держави, — створюють загрозу колапсу всієї фінансової системи внаслідок неспроможності покрити ризики в разі їх банкрутств. Органи регулювання втрачають контроль над ризиками, пов’язаними з діяльністю таких установ, а їхній капітал, який має бути буфером для системних ризиків, стає не лише занадто малим, а й неякісним.

Це зумовлює виникнення проблеми недобросовісної поведінки системно важливих банків (moral hazard risk) [2], які, потрапляючи в зону необгрунтовано високого рівня ризиків, упевнені, що у випадку виникнення будь-яких проблем вони зможуть розраховувати на опосередковану або безпосередню підтримку держави. Збільшення обсягів суверенних боргів, по-

дальша інфляція, соціальна напруга, можливе зростання податкового навантаження — ось імовірна ціна за порятунк великих банків. Світова фінансова криза, що розпочалася в США у серпні 2008 року, змусила усвідомити всю гостроту проблеми наслідків ризикованої діяльності системно важливих банків. Погіршення показників діяльності великих фінансових установ поширило шоки через усю фінансову систему і завдало удару сектору реальної економіки.

Дослідження діяльності та регулювання системно важливих банків активно розвиваються, а тому формального, єдиного визначення підходів і нормативів ще не сформовано. Зазначимо, що сам термін “системно важливий банк” (systemically important bank) був офіційно закріпленою Радою з фінансової стабільності спільно із Базельським комітетом з питань банківського нагляду лише після кризи 2008–2009 рр. [3]. Завдяки цьому закладено методологічне підґрунтя до вивчення явища системно важливих банків.

Визначення поняття “системно важливий банк” (СВБ) має декілька інтерпретацій (див. таблицю 1), які різняться залежно від критеріїв системної важливості.

Підходи до визначення критеріїв системної важливості можемо згрупувати за ознаками наслідків діяльності або базовими характеристиками ідентифікації СВБ (див. схему).

Одне з поширених визначень твердить, що фінансова інституція може вважатися системно важливою, тільки якщо її банкрутство або неможливість продовження діяльності будуть

Схема. Критерії системної важливості банку

Джерело: складено авторами.

мати з великою ймовірністю негативні наслідки для фінансового посередництва [4].

У посткризовий період міжнародними організаціями системно важливі банки було визначено як специфічні банківські установи другого рівня банківської системи, котрі *можуть генерувати системний ризик*, і потребують окремого дослідження та регулювання. При цьому наголошено, що системний ризик передається внаслідок взаємозалежності фінансових установ (так званий ефект “зараження”, англ. — contagion effect). Повна втрата довіри до великих учасників ринку швидко поширюється на всю фінансову систему та на економіку.

Зважаючи на розглянуті положення, зазначимо, що й справді сутність системно важливих банків безпосередньо пов’язана з поняттям “системного ризику”, оскільки банк, який генерує такий ризик, необхідно вважати системно важливим. Відповідно *банк*

Таблиця 1. Узагальнення підходів щодо визначення терміна “системно важливий банк”

Автор	Зміст
1. Базельський комітет з питань банківського нагляду	Фінансова установа, банкрутство або можливі проблеми якої призвели б до значних збитків для всієї фінансової системи та для економіки в цілому через їхній розмір, складність та системну взаємопов’язаність [3; 5]
2. Міжнародний валютний фонд (через системний ризик)	Банк, діяльність якого може спровокувати ризик порушення процесу надання фінансових послуг, що призведе до погіршення функціонування частини чи всієї фінансової системи, та становить загрозу негативних наслідків для реального сектору економіки [6, с. 31]
3. Рада з фінансової стабільності	Фінансова установа, чиє банкрутство або некоректна діяльність, через її розмір, складність та системну взаємопов’язаність , призведе до значних проблем у функціонуванні фінансової системи та економічної діяльності взагалі [7; 8, с. 1]
4. Новікова В.	Великі, тісно пов’язані з іншими банками , вихід яких з ринку може завдати значних збитків економіці [9, с. 33]
5. Алескеров Ф, Пенікас Г.	Велика кредитна організація, істотне погіршення стану або банкрутство якої може спричинити серйозні проблеми у фінансовій системі , що негативно позначиться на реальному секторі економіки [10, с. 26]
6. Прат П.	Банк або іншу фінансову установу можна вважати системно важливою, якщо її банкрутство або порушення її діяльності матиме значний негативний вплив на фінансову систему [11, с. 52]
7. Анвар Я.	Банк, банкрутство якого чи його проблемний стан можуть спричинити фінансову кризу при прямій дії або слугувати спусковим механізмом для поширення шоків [12, с. 1]

Джерело: складено авторами.

може вважатися системно важливим, якщо його неплатоспроможність або неочікуване банкрутство спричиняє зростання системного ризику, суттєві порушення у фінансовій системі та / або призводить до негативних наслідків в економіці країни. Проте, крім критерію кількості системного ризику в діяльності банку, про системну важливість банку свідчить також і його розмір. При цьому ступінь диверсифікованості кредитного портфеля банку також може значно вплинути на його значущість у сучасній банківській системі. До того ж це трактування не дає змоги визначити механізми регулювання системно важливих банків задля забезпечення стабільності банківської системи.

Для повноти визначення системної важливості банку необхідно усвідомлювати, які базові характеристики діяльності банків можуть бути джерелом проблем. Для їх виявлення застосовуються інші підходи: якісні та кількісні методи.

За **якісного аналізу** його основою є кілька базових характеристик, визначених міжнародними регуляторами як основні при ідентифікації системної важливості, а саме: розмір банку, ступінь заміненості, ступінь взаємозв'язку та структура організації [3, с. 5]. Зрозуміло, що одного якісного аналізу недостатньо, і він доповнюється **кількісним аналізом**, основними підходами якого є: індикаторний, мережевий та оцінка частки ризиків банку в загальносистемному ризику.

Індикаторний підхід передбачає формування системи репрезентативних показників, які найточніше визначають системну важливість банку. В межах цього підходу якісні характеристики набувають кількісного вираження. З практичної точки зору це дає змогу порівнювати, ранжувати і класифікувати банківські установи за ступенем системної важливості.

Згідно з практикою МВФ, ЄЦБ та регуляторних органів багатьох країн світу для опису тієї або іншої якісної характеристики використовується набір показників (індикаторів). Зокрема **розмір** банку визначають за такими показниками: частка сукупних активів банку в активах усієї банківської системи або у відсотках до ВВП; розмір кредитного портфеля; ринкова частка філіальної мережі; депозити у відсотках від сукупних активів. **Ступінь взаємозв'язаності** визначається часткою міжбанківських кредитів, ринковою часткою участі в платіжних системах.

Проте в останніх дослідженнях при вивченні взаємопов'язаності змінено акцент уваги із суто міжбанківського ринку на детальніше вивчення фінансових активів та зобов'язань банків, що характеризує взаємопов'язаність не лише в межах банківської системи, а й зв'язок банків із реальним сектором економіки. **Ступінь заміненості** визначається за такими кількісними показниками, як рівень концентрації, ступінь унікальності з надання певного фінансового продукту або послуги, і залежить від напрямку діяльності банку.

Мережевий підхід використовується для оцінки наслідків порушення ліквідності та / або платоспроможності банку для всієї фінансової системи на основі прямих зв'язків між елементами системи [2, с. 140]. Відсутність необхідної інформації для вивчення мереж є головною перешкодою при проведеному аналізу цього типу.

Підхід оцінювання ролі банку в загальному системному ризику під час визначення системної важливості банків розподіляють на два напрями:

- метод “згори-вниз” (оцінка первісного системного ризику, який у подальшому розподіляється на учасників);
- метод “знизу-вгору” (дослідження початкового внеску кожного банку в загальносистемний ризик).

Проте для застосування цього підходу необхідною передумовою є наявність розвинутих фінансових ринків, при цьому він не враховує структуру і взаємопов'язаність фінансових інститутів.

Якісний та індикаторний методи, які застосовуються Базельським комітетом, є найпопулярнішими в більшості регіонів світу (див. таблицю 2). Саме простота застосування та інтуїтивна зрозумілість є основними чинниками їхнього поширення. Складнішими є методи мережевого аналізу та оцінки

вкладу банку в системний ризик, оскільки потребують застосування інструментів економетрії. Зазначимо, що мережевий аналіз доцільно застосовувати на рівні регулятора з метою оцінки рівня взаємопов'язаності банківських установ.

Узагальнюючи розглянуті підходи, зазначимо, що визначення СВБ має бути комплексним і поєднувати розглянуті підходи та методи.

ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ

Донедавна в Україні було лише два терміни, які наближено характеризували поняття “системно важливий банк”: “системний банк” [13] та “системоутворюючий банк” [14].

У липні 2014 року законодавчо закріпили поняття “системно важливий банк”, яке визначає банк, що відповідає **критеріям**, установленим Національним банком України, **діяльність якого впливає на стабільність банківської системи** [15, ст. 4]. Впровадження у вітчизняну практику цього поняття є актуальним, адже враховує світовий досвід і робить недоцільним застосування понять, котрі раніше використовувалися та були взаємно несумісними.

Наприкінці 2014 року Постановою Правління Національного банку України “Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків” від 25 грудня 2014 року № 863 (надалі – постанова № 863) було визначено методіку ідентифікації СВБ за міжнародними вимогами щодо ідентифікації національних системно важливих банків (НСВБ). Для ідентифікації НСВБ виділено п'ять показників, які вичерпно характеризують особливості банківської системи України (див. таблицю 3).

Таблиця 2. Підходи та методи ідентифікації СВБ (за регіонами світу)

Підхід	Метод	Регіон			
		Країни Європи	Країни Азії	США, Канада	Росія*
Якісний	Метод експертних оцінок	+	+	+/-	-
	Індикаторний	+	+/-	+	+/-
Кількісний	Мережевий аналіз (network analysis)	+/-	-	+/-	-
	Оцінка частки банку в загальносистемному ризику	-	+/-	-	-

* Методика ідентифікації була опублікована на сайті Банку Росії, але вилучена з метою доопрацювання.

Умовні позначення:

- “+” – застосовується у більшості країн;
- “+/-” – застосовується частково / у деяких країнах;
- “-” – не застосовується взагалі.

Джерело: складено авторами за даними, розміщеними на офіційних сайтах центральних банків.

Для ідентифікації НСВБ розраховується показник системної важливості банку (СВ). Банк ідентифікується як системно важливий, якщо цей показник є більшим, ніж розмір середньоарифметичного показника системної важливості банків. Середньоарифметичний показник системної важливості банків розраховується як співвідношення суми показників системної важливості банків до кількості банків, загальна сума показників системної важливості яких становить не менше 80 відсотків показників загалом у банківській системі [16]. Показник системної важливості банку розраховується за формулою 1:

$$CB = \sum_{j=1}^5 P_j \times W_j \times 100\%, \quad (1)$$

де СВ – показник системної важливості банку;

W_j – коефіцієнти зважування j -х показників (РА, РВ_{фю}, ВК_{рб}, ВК_б, ДК_{рю}), значення яких наведено в таблиці 3.

На основі методики, представленої у постанові № 863, було ідентифіковано як системно важливі 8 банків (на 01.12.2014 р.): ПАТ “КБ “Приватбанк”, ПАТ “Ощадбанк”, ПАТ “Укресімбанк”, ПАТ “Дельта-банк”, ПАТ “Райффайзен-банк “Аваль”, ПАТ “Укрсоцбанк”, ПАТ “Промінвестбанк”, ПАТ “Дочірній банк Сбербанку Росії”.

Встановлення НБУ терміна “системно важливий банк” (під ним розуміємо “національний системно важливий банк” (domestic systemically important bank) [17] та розробка методики ідентифікації НСВБ є позитивним нововведенням, що скоригує зусилля центрального банку в напрямі регулювання впливу НСВБ на стабільність банківської системи країни. Нині Національний банк України розробляє нормативно-правові акти щодо регулювання та нагляду за системно важливими банками та визначає до-

даткові вимоги до капіталу СВБ.

Враховуючи передовий іноземний досвід, а також досвід Національного банку, маємо підстави вважати, що **системно важливий банк – це фінансова установа, діяльність, вихід з ринку, банкрутство чи порушення функціонального стану якої прямо чи опосередковано впливає на стабільність банківської системи країни через її розмір, взаємопов’язаність, складність (інтегрованість) та спроможність генерування (трансмісії) системного ризику.**

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ІДЕНТИФІКАЦІЇ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ

Базельським комітетом з банківського нагляду в 2011 році було розроблено методичний документ, так звану “супроводжувальну (пояснювальну) записку”, яка має назву “Глобальні системно важливі банки: методологія оцінки і вимоги щодо додаткового покриття збитків” [5], та методичні рекомендації 2013 року під назвою “Глобальні системно важливі банки: оновлена методологія оцінки і вимоги щодо додаткового покриття збитків” [3], у яких описано загальні, фундаментальні положення ідентифікації системно важливих банків. У документі виділено групу індикаторів, які є обов’язковими для ідентифікації системно важливих банків на глобальному рівні. Для національних СВБ можуть використовуватися ці ж самі групи індикаторів або скорочені, або доповнені власними показниками, це залежить від особливостей банківської системи (див. таблицю 4).

Методика ідентифікації системно важливих банків, встановлена Базельським комітетом, передбачає застосування індикаторного підходу. Впроваджені індикатори характеризують різні аспекти банківської діяльності, які можуть спричинити не-

стабільність фінансової системи. Кожна категорія має однакову частку (вагу) 20% і складається (крім категорії “розмір”) із декількох показників, що також мають однакову частку в цій категорії (див. таблицю 4).

Значення того чи іншого індикатора для кожного банку є відносною величиною, яка розраховується шляхом поділу цього показника для конкретної банківської установи на сумарне значення всіх банків вибірки. Всі індикатори зважуються відповідно до належних їм часток.

У зарубіжній практиці використовуються й інші методики, зокрема – для ідентифікації СВБ на національному рівні.

Провідними експертами Європи та США було розроблено алгоритм “DebtRank”, покликаний ранжувати борги. Використовуючи його, аналітики визначають частку ринку, на яку вплине можливе банкрутство того чи іншої банку [18]. Але необхідно підкреслити, що для максимально ефективної роботи цього алгоритму необхідна повна інформація щодо всіх банків, їхніх кредитних портфелів, угод і перехресного володіння активами. Ця інформація може бути оперативно надана центральному банку для аналізу, завдяки цьому методику “DebtRank” можливо застосовувати в режимі реального часу для прогнозування ймовірності настання кризи. Схожа методика мережевого аналізу “SinkRank” розроблена Сорамакі К. [19] – моделюється система міжбанківських платежів на основі ланцюгів Маркова і визначається ступінь взаємопов’язаності між банками системи.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МЕТОДИКИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СИСТЕМНО ВАЖЛИВИХ БАНКІВ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

Для початку процедури ідентифікації банку як національного системно важливого необхідно визначити великі банки України шляхом аналізу основних показників їх діяльності, в першу чергу їхні частки в активах та зобов’язаннях банківської системи. За сукупністю цих критеріїв та з урахуванням профілю концентрації сукупних активів і зобов’язань з критичною межею в 1% до великих банків станом на 01.01.2015 р. належало 17 банків України (16 – I група, 1 – II група) зі 158 функціонуючих (див. графік 1).

Згідно з визначенням “системоут-

Таблиця 3. Показники ідентифікації НСВБ України

№ п/п	Назва показника (P_j)	Коефіцієнт (W_j), %
1	Загальні активи (РА)	35
2	Кошти фізичних осіб, суб’єктів господарювання та небанківських фінансових установ (РВ _{фю})	35
3	Кредити, надані суб’єктам господарювання за видами економічної діяльності, що класифікуються за секцією “А” (сільське господарство), “В” – “Е” (промисловість), “F” (будівництво) КВЕД (ДК _{рю})	15
4	Кошти, залучені від інших банків (ВК _б)	7.5
5	Кошти, розміщені в інших банках (ВК _{рб})	7.5

де P_j – частка j -го показника банку;

W_j – коефіцієнти зважування j -х показників (РА, РВ_{фю}, ВК_{рб}, ВК_б, ДК_{рю}), значення яких наведено в таблиці.

Джерело: [16].

Таблиця 4. Рекомендовані Базельським комітетом індикатори системної важливості

Категорія (частка / вага)	Індикатор	Частка (вага) індикатора (%)
Міжнародна діяльність (20%)	Міжнародні вимоги	10
	Міжнародні зобов'язання	10
Розмір (20%)	Сукупні активи	20
Взаємопов'язаність (20%)	Фінансові активи	6.67
	Фінансові пасиви	6.67
	Частка ринкового фінансування (who lesale funding) у сукупних зобов'язаннях	6.67
Замінність / інфраструктура фінансової установи (20%)	Активи на зберігання в банку	6.67
	Обсяг розрахунків, здійснюваних через платіжні системи	6.67
	Обсяг розміщених заявок на ринку цінних паперів	6.67
Ступінь складності установи (20%)	Номінальна вартість похідних фінансових інструментів на позабіржовому ринку	6.67
	Активи третього рівня	6.67
	Обсяг торгового портфеля та портфеля цінних паперів на продаж	6.67

Джерело: складено за матеріалами [5, с. 6].

воруючим” можна вважати лише ПАТ “КБ “Приватбанк”, оскільки частка його зобов'язань становить 15.6% від загальної суми всієї банківської системи. При ідентифікації системно важливих банків не можна орієнтуватися лише на частку зобов'язань. Адже частка великих банків (станом на 01.01.2015 р.) була така: 74.6% всіх активів, 75.4% власного капіталу, 75.8% всіх наданих кредитів та 74.5% залучених коштів банківської системи.

Великі банки є важливими учасниками банківської системи. Акумуляуючи значні обсяги коштів населення, вони є основними гравцями на кредитному ринку, у міжбанківських розрахунках та інвестиційній діяльності. При цьому негативними наслідками функціонування великих банків є надмірно висока концентрація активів і капіталу та проблема системного ризику (ефект доміно). В Україні можемо виокремити декілька каналів витоку системного ризику:

1) **паніка вкладників** – масовий вплив вкладів із банків призводить до втрати ліквідності і неможливості за-

доволення вимог як клієнтів, так і банків-контрагентів. Крім того, втрата довіри до великого банку, особливо державного, може підірвати довіру населення до всієї банківської системи;

2) **взаємопов'язаність банків через кореспондентські відносини**. Збій у системі організації міжбанківських розрахунків у великому банку може спровокувати активізацію операційного ризику як у самому банку, так і передати його на контрагентів;

3) **проблеми з ліквідністю великого банку** потенційно спроможні спровокувати аналогічні проблеми в інших банках-контрагентах. Це призведе до “ефекту зараження” і реалізації кредитного ризику.

Вітчизняним великим банкам притаманні значно більші показники рентабельності активів і капіталу порівняно з аналогічними показниками по всій банківській системі, навіть враховуючи кризовий період 2008–2009 рр. Це можна інтерпретувати як вищий рівень ризику в діяльності великих банків, який вони беруть на се-

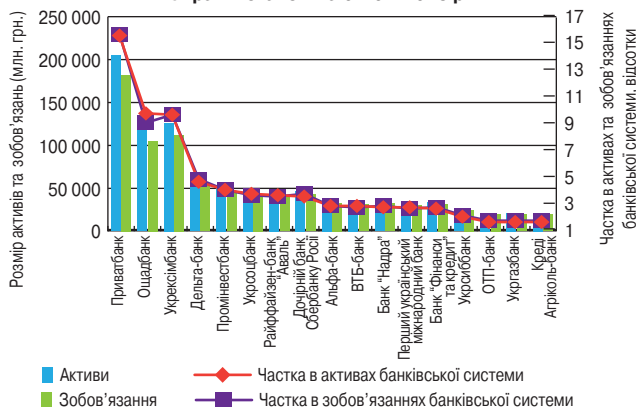
бе з метою отримання надприбутків (див. графіки 2, 3).

Високі показники рентабельності великих банків хоча і є вагомими в розрахунку загальних показників усього банківського сектору, але занижуються через низькі показники банків, які належать до інших трьох груп. Таке явище дає підстави твердити, що сукупність малих банків може бути системно важливою, якщо вони є значною частиною “натовпу” (з англ. *systemic as part of a herd*) [20, с. 1]. Для їх визначення було введено розмовний термін “занадто багато, щоб збанкрутувати” (*too many to fail*) [21]. Тобто у випадку, коли значна кількість малих банків має однакові моделі бізнесу (наприклад, роздрібне кредитування) і в результаті цього схильна до загальних факторів ризику, зміни цих факторів ризику можуть призвести до збою в діяльності всієї банківської системи. В українських реаліях така проблема може виникнути, тож потребує вирішення. Адже моделі бізнесу і діяльність на одних і тих самих сегментах фінансового ринку є вельми подібними, якщо не аналогічними.

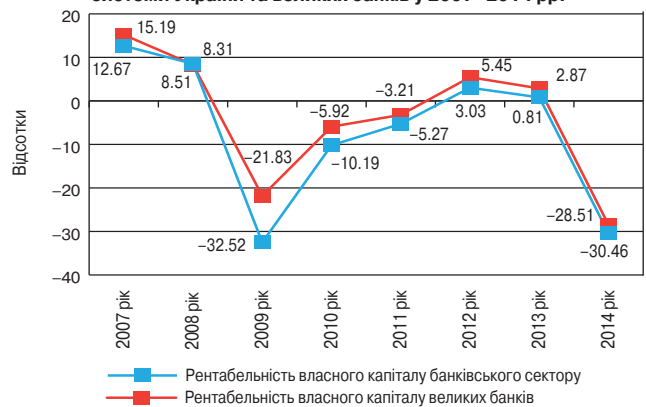
Динаміка розглянутих показників у групі великих банків України перевищує відповідні значення по банківській системі, які корелюють із напрямом їх змін. Це опосередковано доводить визначальний вклад великих банків у сукупний результат по всій банківській системі та дає підстави для твердження про їхню системну важливість.

Наступним кроком після оцінки великих банків є ідентифікація їх як системно важливих на основі спеціально створеної та адаптованої методики з урахуванням особливостей банківської системи України. За основу візьмемо методику Базельського комітету, при цьому врахуємо також методику НБУ.

Графік 1. Концентрація активів та зобов'язань у великих банках України станом на 01.01.2015 р.

Графік 2. Динаміка рентабельності власного капіталу банківської системи України та великих банків у 2007–2014 рр.

Джерело: розраховано та побудовано авторами на основі даних [22]. Джерело: розраховано та побудовано авторами на основі даних [22].

Такий методичний підхід має розкрити ключові аспекти ідентифікації системно важливих банків, зокрема:

- 1) визначення критеріїв системної важливості українських банків;
- 2) розробку та впровадження підходів до регулювання та нагляду за діяльністю системно важливих банків.

Центральний банк може встановити додаткові вимоги до капіталізації та ліквідності системно важливих банків, а також перевести їх на поглиблений рівень регулювання і нагляду.

З урахуванням досвіду фінансово-кредитних міжнародних організацій, країн світу та методики НБУ пропонуємо увазі читачів критерії системної важливості банку з їхніми ваговими значеннями, що наведені в таблиці 5, та які, на наш погляд, доцільно враховувати при ідентифікації системно важливих банків в Україні.

Дотримання якісних критеріїв у запропонованій методиці не обов'язкове, але їхні значення можуть бути враховані при експертному оцінюванні. Щодо кількісних критеріїв варто застосовувати підхід Базельського комітету на основі розрахунку загального індикаторного показника з урахуванням національних особливостей. Так, у критеріях визначення системно важливих банків Базельського комітету в безпосередньому вигляді немає показників питомої ваги вкладів населення. В міжнародних рекомендаціях акцентується увага на взаємопов'язаності банку зі світовою фінансовою системою (обсяги фондування з міжнародних ринків капіталів) та з іншими фінансовими інститутами (конгломератами). Вважаємо, що при визначенні системно важливих банків в Україні депозитні вклади є важливим джерелом фондування. Тому вони мають враховуватися при визначенні переліку критеріїв для системно важли-

Таблиця 5. Пропозиції щодо критеріїв системної важливості для вітчизняних банків

Характеристика категорії	Категорія	Індикатор	Вага індикатора, %
Якісна	Територіальна мережа	Кількість банкоматів (≥500)	–
		Кількість відділень та філій (≥150)	–
		Кількість точок продажу (≥150)	–
Кількісна	Розмір (30%) (P)	Сукупні активи (P ₁)	30
	Замінність (10%) (З)	Кредити юридичним особам (З ₁)	5
		Кредити фізичним особам (З ₂)	5
	Взаємопов'язаність (15%) (В)	Кошти інших банків (В ₁)	5
		Кошти в інших банках (В ₂)	5
		Кошти юридичних осіб (В ₃)	5
	Складність (15%) (С)	Портфель цінних паперів на продаж та до погашення (С ₁)	5
		Активи в іноземній валюті (С ₂)	5
		Зобов'язання в іноземній валюті (С ₃)	5
	Довіра населення (30%) (Д)	Кошти фізичних осіб (Д ₁)	30

Джерело: складено авторами.

вих банків, беручи до уваги досвід таких країн, як Данія та Швейцарія. В таблиці 4 наведено п'ять категорій які характеризують системну важливість банку на національному рівні. Кожна категорія включає окремі показники та їхню вагу в загальному результаті.

Загальний результат розраховується за формулою 2:

$$ZP_{CB} = \sum_{j=1}^{10} W_j \times \frac{\sum_{i=1}^n V_{ij}}{n}, \quad (2)$$

де ZP_{CB} – загальний результат показника системної важливості (розрахований у відсотках);

W_j – вага кожного індикатора j ;

V_{ij} – значення індикатора j за період i ;

n – кількість років, що передують даті розрахунку загального показника.

До категорії системно важливих належать банки, загальний показник яких дорівнює або більший від визначеного порогового значення ZP_{CB} . Порогове значення ZP_{CB} дорівнює середньому арифметичному сумарного ZP_{CB} за всіма банками, окремий по-

казник ZP_{CB} яких дорівнює або більший 1%. Розрахунок загального показника для України засвідчив, що при встановленні мінімально можливого рівня загального показника на рівні 1% у вітчизняній банківській системі системно важливими можна вважати лише 4 банки (які станом на 01.01.2015 р. мають загальний показник, більший від порогового значення 3.92%). Розрахунок порогового значення ZP_{CB} згідно з постановою № 863 ідентифікує як НСВБ ще два банки, при цьому порогове значення знижується до рівня 3.62% (див. графік 4). Вважаємо за доцільне ранжувати і класифікувати банківські установи за ступенем системної важливості відповідно до порогового значення 3.92%.

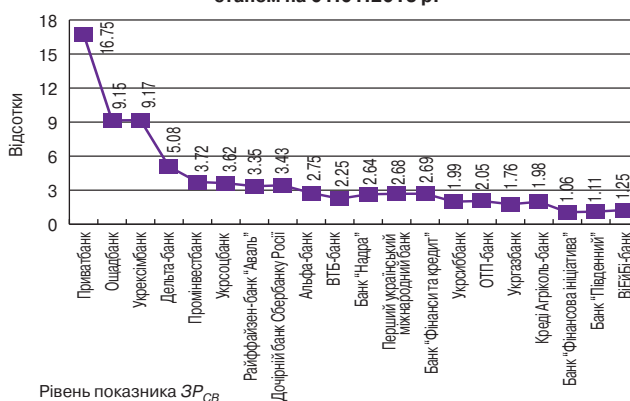
Важливо постійно приділяти особливу увагу діяльності великих банків, що потенційно в будь-який час за результатами діяльності можуть набутися ознак системної важливості. Відповідно, на нашу думку, доцільно розраховувати й аналізувати загальний показник системної важливості

Графік 3. Динаміка рентабельності активів банківської системи України та великих банків

Джерело: розраховано та побудовано авторами на основі даних [22].

Графік 4. Ранжовані за ступенем системної важливості банки вибірки станом на 01.01.2015 р.

Джерело: складено авторами на основі власних розрахунків.

в динаміці як мінімум за 2–3 роки для більшої точності та прогностичності отриманого результату. Враховуючи постійні флуктуації економіки та банківського сектору України методику ідентифікації НСВБ необхідно переглядати на щорічній основі.

ПРОПОЗИЦІЇ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Виділення кластера системно важливих банків та розробка методики їх ідентифікації НБУ є позитивним кроком на шляху забезпечення стабільності вітчизняної банківської системи. Водночас для забезпечення ефективності аналізу необхідна подальша адаптація до умов діяльності банків в Україні з визначенням рівнів їхньої системної важливості. Крім того, необхідно розробити нормативну базу щодо регулювання діяльності НСВБ, якою б враховувалися особливості вітчизняного банківництва, а також розробити чіткий план імплементації вказаних заходів.

До ідентифікованих системно важливих банків України НБУ необхідно вживати спеціальні інструменти банківського нагляду, зокрема:

- збільшити вимоги до якості капіталу та нормативи достатності капіталу;
- збільшити вимоги до нормативів ліквідності;
- підвищити прозорість системно важливих банків, шляхом підвищення вимог до розкриття інформації;
- посилити контроль за ризиками репутації та операційним ризиком;
- здійснити модернізацію системи ризик-менеджменту;
- провести спеціальне стрес-тестування (розробити спеціальні стрес-сценарії для НСВБ).

Список використаних джерел

1. *Continental Illinois and "Too Big to Fail"* // Сайт Федеральної корпорації страхування депозитів. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.fdic.gov/bank/historical/history/235_258.pdf.
2. *Summers L. Beware Moral Hazard Fundamentalists* // *Financial Times*. — 2007 (23 September). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/5ffd2606-69e8-11dc-a571-0000779fd2ac.html#axzz2RBO67UHN>.
3. *Globally systemically important banks: updated assessment methodology and the additional loss absorbency requirement* // Сайт Банку міжнародних розрахунків.

— [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs255.pdf>.

4. *Financial Stability Review* // ЕЦБ. — 2006 (December). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/financialstabilityreview200612en.pdf>.

5. *Global systemically important banks: assessment methodology and the additional loss absorbency requirement (Covernote)* // *Basel Committee of Banking Supervision*. — 2011 (November). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs207cn.pdf>.

6. *Guidance to assess the systemic importance of financial institutions, markets and instruments: initial considerations — background paper. Report to the G-20 Finance Ministers and Central Bank Governors / IMF, BIS, FSB*. — October 2009. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.imf.org/external/nr/g20/pdf/100109a.pdf>.

7. *Understanding Financial Linkages: A Common Data Template for Global Systemically Important Banks* // *Financial Stability Board (FSB)*. — 2011 (6 October). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.financialstabilityboard.org/publications/r_111006.pdf.

8. *Reducing the moral hazard posed by systemically important financial institutions* // *Financial Stability Board (FSB)*. — 2010 (20 October). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.financialstabilityboard.org/publications/r_101111a.pdf.

9. *Новикова В. Функционирование и регулирование системно значимых банков в Республике Беларусь* // *Банковский вестник*. — 2013. — № 8. — С. 33–38. — (Belarusian source).

10. *Алескеров Ф. Т., Пеникас Г. И., Андриевская И. К., Григорьев Д. В., Львов Н. П., Малков Е. С., Никитин А. А., Анализ предложений по регулированию глобальных системно значимых банков* // *Банковское дело*. — 2011. — № 11. — С. 26–29. — (Russian source).

11. *Praet P. Macro-prudential and financial stability statistics to improve financial analysis of exposures and risk transfers* // *Fifth ECB Conference on Statistics on "Central Bank statistics: What did the financial crisis change"*. — 2010. — (19–20 October). — P. 52–62.

12. *Yaseen Anwar: Managing Systemically Important Financial Institutions (SIFIs)* // *Speech by Mr. Yaseen Anwar, Governor of the State Bank of Pakistan, at the second meeting of the Financial Stability Board (FSB) Regional Consultative Group for Asia, Kuala Lumpur*. — 2012 (14 May).

13. *Постанова Правління Націона-*

льного банку України “Про затвердження Положення про забезпечення безперервного функціонування інформаційних систем Національного банку України та банків України” від 17.06.2004 р. № 265. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0857-04>.

14. *Системоутворюючий банк. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. Глосарій банківської термінології*. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123655&cat_id=123321.

15. *Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000 року № 2121-III* // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)* — 2001. — № 5–6. — 30 с. — (Ukrainian source).

16. *Постанова Правління Національного банку України “Про затвердження Положення про порядок визначення системно важливих банків” від 25.12.2014 р. № 863*. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=13264040>.

17. *A framework for dealing with domestic systemically important banks* // *Basel Committee of Banking Supervision*. — 2012 (October). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs233.pdf>.

18. *Stefano Battiston, Michelangelo Puliga, Rahul Kaushik, Paolo Tasca & Guido Caldarelli. DebtRank: Too Central to Fail? Financial Networks, the FED and Systemic Risk* // *Scientific Reports*. — 2012. — № 2. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.nature.com/srep/2012/120802/srep00541/pdf/srep00541.pdf>.

19. *Soramäki K., Cook S. Algorithm for Identifying Systemically Important Banks in Payment Systems / Economics Discussion Papers*. — 2012. — № 42. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.econstor.eu/bitstream/10419/62120/1/723776571.pdf>.

20. *Adrian T., Brunnermeier M. CoVaR* // *Federal Reserve Bank of New York Staff Reports*. — 2010. — 348 с.

21. *Acharya V., Yorulmazer T. Too Many to Fail — An Analysis of Time-inconsistency in Bank Closure Policies* // *Bank of England Working Paper Series*. — 2007. — 319 p.

22. *Фінансова звітність банків України станом на 01.01.2015 р. Офіційне інтернет-представництво Національного банку України. Інформаційні матеріали*. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.